

Nr 123.

Ankom till riksdagens kansli den 3 maj 1938 kl. 12 m.

*Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition
angående anvisande av medel till vissa förbättringar
av förlägningsförhållandena å Järvafältet.*

(1:a avd.)

I proposition nr 181 har Kungl. Maj:t, under åberopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden, föreslagit riksdagen medgiva, att till bestridande av kostnaderna för vissa arbeten för förbättrande av förlägningsförhållandena å Järvafältet må tagas i anspråk ett belopp av högst 320,000 kronor av medel, innestående å den i statskontorets räkenskaper upptagna diversemedelstiteln »Försäljningsmedel för tomter å Ladugårdsgärde».

Departementschefen har inledningsvis erinrat därom, att genom de vid 1918 och 1928 års riksdagar fattade besluten om dels överlåtande till Stockholms stad och dels exploatering för bostadsbebyggelse av vissa delar av Norra Djurgården, däribland Ladugårdsgärdet, Stockholmstruppernas möjligheter att använda sistnämnda område såsom övningsfält alltmera kringkurits. Till följd härav ävensom på grund av de ändrade krav, vilka ur militära synpunkter numera ställas på terräng, som skall användas vid fältmässiga övningar, hade truppernas utbildning under de senare åren i allt större utsträckning måst förläggas till det nya övningsfältet norr om Stockholm, det s. k. Järvafältet. På grund av avståndet mellan detta fält och kasernerna i Stockholm hade trupperna i regel icke dagligen kunnat förflyttas mellan dessa platser, utan i avvaktan på uppförandet av nya kaserner på Järvafältet hade särskilda provisoriska anordningar måst vidtagas för beredande av förläggingsmöjligheter för trupperna under vistelsen därstädes. Då de tidigare för detta ändamål vidtagna anordningarna icke ansågos vara tillfyllest, medgav 1936 års riksdag (skriv. nr 160) på förslag av Kungl. Maj:t (prop. nr 97), att till förlägningsförhållandenas förbättrande finge disponeras ett belopp av 262,000 kronor av försäljningsmedel för tomter å Ladugårdsgärde. Av detta anslagsbelopp avsågos 109,000 kronor för elektrifiering av Järvafältet, 113,000 kronor för uppförande av mathallar och kokvagnshus, 7,500 kronor för fördjupning av brunnar samt 32,400 kronor för vissa andra ändamål.

Oaktat de förbättringsåtgärder, som sålunda vidtagits, lämnade emellertid

förläggningsförhållandena å Järvafältet fortfarande åtskilligt övrigt att önska, och framställningar hade jämväl sedermera gjorts om deras förbättrande.

Sålunda har *riksdagens militieombudsman* i en till Konungen ställd skrivelse den 17 juli 1936 framhållit, att han vid en å Järvafältet i juli månad nämnda år företagen inspektion uppmärksammat, att de anstalter för befällets och manskapets förläggning, som vidtagits eller med hjälp av redan till förfogande ställda medel komme att vidtagas, icke kunde anses tillfyllest för beredande av drägliga förhållanden under truppernas vistelse å övningsfältet. Behovet av förbättrade anordningar i olika avseenden, som i skrivelsen närmare angäves, vore därför trängande.

I ett till arméförvaltningens fortifikationsdepartement den 18 december 1936 avgivet yttrande beträffande militieombudsmannens nämnda skrivelse har *chefen för östra arméfördelningen*, efter inhämtande av yttranden i ämnet från underlydande truppförbandschefer, cheferna för arméns underofficersskola och infanteriskjutskolan samt den s. k. garnisonskommitténs arbetsutskott, lämnat en närmare redogörelse för vissa anordningar för förläggningsförhållandenas förbättrande, som av garnisonskommitténs arbetsutskott föreslagits i kommitténs till arméfördelningschefen avgivna yttrande. De platser, å vilka åtgärder i dylik riktning föreslagits, vore å fältets norra del förläggningsplatserna Hägerstalund, Säby, Bög, Väsby och Akalla samt bivackplatserna vid Översjön och Säbysjön, å fältets södra del förläggningsplatserna Husby, Granby, Eggeby, Kista och Kymlinge. Å samtliga de nämnda fem förläggningsplatserna å fältets norra del hade bland annat särskilda barackbyggnader för manskapsförläggning föreslagits skola uppföras. I övrigt hänförde sig de föreslagna åtgärderna — förutom till vattenförsörjningens ordnande — huvudsakligen till vissa förbättringsarbeten å redan befintliga anordningar, avsedda att göra dessa mera användbara.

Kostnaderna för de föreslagna anordningarna hade av arbetsutskottet beräknats till sammanlagt 1,046,600 kronor, därav å anordningar för erhållande av bättre vattentillgång belöpte ett sammanlagt belopp av 225,000 kronor.

Det billigaste sättet att ordna vattenförsörjningen hade synts arbetsutskottet vara att utföra borring samt i samband därmed anordna hydroforanläggning på varje förläggningsplats. Kostnaderna härför hade beräknats till 150,000 kronor för norra området och 75,000 kronor för södra området.

Uti utlåtande i ärendet den 10 februari 1937 hava *arméförvaltningens fortifikations-, intendents- och civila departement samt sjukvårdsstyrelse*, med överlämnande av chefens för östra arméfördelningen förut omförmälda utredning, tillstyrkt, att de av arméfördelningschefen föreslagna åtgärderna för förbättring av förläggningsförhållandena å Järvafältet, vilka departementen och styrelsen funne väl avvägda, snarast måtte komma till utförande. Med hänsyn till inträffad prisstegring och höjda arbetslöner bjöde emellertid försiktigheten, att de i november 1936 av arbetsutskottet till 1,046,600 kronor beräknade kostnaderna höjdes med cirka 15 procent eller med 157,000 kronor till cirka 1,204,000 kronor.

Slutligen har *statskontoret* i utlåtande i ärendet den 18 mars 1937 anført,

att anläggningskostnaderna för nu ifrågakommande byggnadsföretag borde antingen tillsvidare förskötteras å fonden för förlag till statsverket eller bestridas från exploateringskonto. Vilketdera av dessa förfaringsätt, som borde väljas, syntes få bliva beroende på tillgången å likvida medel å titeln »Försäljningsmedel för tomter å Ladugårdsgårde».

Departementschefen har för egen del i ärendet anfört följande:

Såsom redan inledningsvis framhållits anvisade 1936 års riksdag ett belopp av 262,000 kronor för vidtagande av vissa förbättringar av förläggningsförhållandena å Järvafältet, i följd varav åtskilliga åtgärder i sådant syfte kunnat vidtagas eller planeras vid förläggningsplatserna därstädes. Av militieombudsmannens i det föregående omformålda skrivelse läser emellertid framgå, att dessa åtgärder icke kunna anses vara tillfyllest för skapande av tillfredsställande förläggningsförhållanden för trupperna under deras vistelse å övningsområdet, utan att förläggningarna alltjämt lämna åtskilligt övrigt att önska. För åstadkommande av något så när drägliga förhållanden vid de tillfälliga förläggningarna å Järvafältet läser det därför bliva nödvändigt, att i viss utsträckning ytterligare medel anvisas för deras förbättrande.

Vid bedömning av frågan om i vilken omfattning dylika åtgärder nu böra vidtagas, måste hänsyn givetvis tagas till det för närvarande aktuella spörsmålet om Stockholmstruppernas kaserering på Järvafältet. Beträffande denna fråga har Kungl. Maj:t förut denna dag beslutat för riksdagen framlägga förslag angående anslag till påbörjande av vissa till Stockholms garnison hörande truppförbands och anstalters utflyttande till Järvafältet. Vid ett bifall till detta förslag komma nya kaserner att efter hand uppföras å övningsfältet för de ifrågakommande förbanden. Uppenbart är, att efter dessa kaserners färdigställande truppernas behov av tillfälliga förläggningsplatser å Järvafältet kommer att i väsentlig grad minska.

Emellertid måste bemärkas, att de nya kasernerna icke kunna beräknas bliva färdiga att tagas i bruk förrän tidigast om 4 eller 5 år. För vissa förband kan dröjsmålet bliva ännu längre. Under tiden måste de nuvarande tillfälliga förläggningarna å övningsfältet utnyttjas i minst samma omfattning som hittills. Dessutom läser behov av tillfälliga förläggningsplatser komma att i viss utsträckning föreligga även efter det garnisonens utflyttning blivit genomförd. Under sådana förhållanden och med hänsyn till det otillfredsställande skick, vari de tillfälliga förläggningsplatserna, enligt vad av utredningen i ärendet framgår, för närvarande befinna sig, synas åtgärder för deras förbättrande få anses vara i hög grad av behovet påkallade. Jag har därför funnit mig böra tillstyrka, att vissa åtgärder i sådant syfte nu vidtagas.

Chefen för östra arméfördelningen har givit uttryck åt den åsikten, att vid de å södra delen av övningsfältet belägna förläggningsplatserna, å vilka någon tillfällig förläggning icke beräknas ifrågakomma, sedan de nya kasernerna färdigställts, endast borde utföras sådana förbättringsarbeten, som med hänsyn till de före den blivande kasereringens ordnande rådande förhållandena kunde anses vara ur hygienisk synpunkt oundgängligen erforderliga, under det att vid de å norra delen av fältet belägna förläggningsplatserna, vilka beräknats bliva behövliga för förläggningsändamål jämväl sedan kasereringen genomförts, borde vidtagas mera omfattande åtgärder, innefattande bland annat uppförandet av särskilda manskapsbaracker och stallbyggnader.

För egen del anser jag, att förbättringsarbetet i första hand bör inriktas på möjliggörandet av en mera tillfredsställande vattenförsörjning å de viktigaste förläggningsplatserna. Härigenom skulle en stor del av de hygieniska och sanitära olägenheter, som vidlåda de nuvarande förläggningarna komma att förminskas eller bortfalla, något som särskilt för manskapets hälsa och

trivsel måste anses vara av största betydelse. Vidare synas nu befintliga, i hög grad bristfälliga anordningar för officerares och underofficerares förläggning böra förbättras på vissa förläggningsplatser. Härjämte torde ökat stallutrymme böra ordnas vid vissa förläggningar.

Däremot har jag med hänsyn till den förestående kasereringen icke ansett mig böra ifrågasätta, att nya baracker för manskapets förläggning nu skola uppföras. Med hänsyn till den relativt begränsade användning, som dessa baracker torde komma att få efter kasereringens genomförande, måste de för dem beräknade kostnaderna — uppgående till 90,000—130,000 kronor för förläggningsplats — anses vara alltför stora. Ur ekonomisk synpunkt torde det efter kasereringens genomförande komma att ställa sig förmånligare att vid övningar i de trakter, där barackerna skulle uppföras, begagna sig av lastbilar eller andra lämpliga fortskaffningsmedel för truppernas transport till och från kasernerna, därest med hänsyn till avståndet fotmarsch icke lämpligen kan komma ifråga eller bivackering på övningsplatsen icke anses böra äga rum.

Det nu sagda äger emellertid icke i full utsträckning tillämpning å förläggningen vid Säby, vilken ofta brukas som kvarter för Livregementet till häst under regementets övningar på Järvafältet. Nämnda regemente torde, efter vad som nu kan förutses, komma att utflyttas till Järvafältet åtskilligt senare än de övriga truppförbanden i Stockholm, och dess behov av tillfälligt förläggningsutrymme därstädes kommer följaktligen att kvarstå jämväl sedan denna fråga genom kasereringen blivit på ett tillfredsställande sätt löst för de andra förbanden. Med hänsyn härtill har jag ansett mig böra föreslå, att vid denna förläggningsplats förbättringar vidtagas jämväl med avseende å manskapets förläggningsutrymme.

Till närmare utveckling av de av mig sålunda ifrågasatta förbättringsarbetena får jag anföra följande.

Då kostnaderna för vattenförsörjningens ordnande genom en anslutning till Stockholms norra förorters vattenledning från Görveln, enligt vad gjorda undersökningar visat, skulle bliva synnerligen stora, torde denna fråga i enlighet med garnisonskommitténs arbetsutskotts förslag böra lösas genom djupborrningar och ordnande av hydroforanläggningar å de olika förläggningsplatserna, varigenom erforderlig vattentillgång, enligt vad av utredningen i ärendet framgår, synes kunna erhållas. Kostnaderna för varje dylik anläggning, innefattande borrning och pumprum, hydrofor, pump och stigarledning, erforderlig ledning för vatten och avlopp samt servisställen, hava hösten 1936 av arbetsutskottet beräknats till 21,000 kronor för anläggningarna inom den norra delen av övningsfältet och 15,000 kronor för anläggningarna å den södra delen. Prisskillnaden beror på att det vid de inom norra delen av fältet belägna förläggningarna ansetts erforderligt att ordna åtskilligt längre ledningar för vatten och avlopp. De längre ledningarna torde hava ansetts behövliga för de av myndigheterna föreslagna barackbyggnaderna å norra delen av fältet. Då jag icke ifrågasätter uppförandet av några nya dylika byggnader, har jag ansett mig kunna räkna med den lägre kostnaden, 15,000 kronor, för samtliga anläggningar. Antalet nya anläggningar anser jag böra kunna inskränkas till åtta med den fördelning på förläggningsplatser, som det torde få ankomma å fortifikationsstyrelsen att bestämma.

I enlighet med vad som nu anförts skulle ordnandet av vattenförsörjningen efter de priser, varmed garnisonskommitténs arbetsutskott räknat, draga en sammanlagd kostnad av $(8 \times 15,000 =)$ 120,000 kronor.

I fråga om övriga byggnadsarbeten m. m. anser jag mig böra föreslå, att å de olika förläggningsplatserna följande anordningar vidtagas för här nedan angivna, av arbetsutskottet beräknade kostnader:

	Kronor	Kronor
<i>Hägerstalund:</i>		
Arrendatorsbyggnadens övre våning repareras och ändras till förläggning för officerare.....	4,500	
Gårdens västra flygel ändras och inredes till underofficersförläggning.....	3,000	
Vinden å befintlig värmestuga inredes till förvaringslokal	500	
Tvenne befintliga, provisoriskt uppförda stallbyggnader förbättras genom golvinläggning m. m.	<u>3,500</u>	11,500
<i>Säby:</i>		
Norra flygeln förbättras och inredes till officersförläggning	4,000	
För underofficersförläggning uppföres en ny byggnad med matrum, kök och sovhytter	9,000	
En befintlig till värmestuga omändrad stenbyggnad påbygges och inredes för utökad manskapsförläggning, expedition samt puts- och tvättrum m. m., varjämte uppvärmningsanordningar införes.....	<u>50,000</u>	63,000
<i>Bög:</i>		
För officersförläggning uppföres en ny byggnad med matrum, kök och sovhytter.....	15,000	
Underofficersförläggning ordnas i arrendatorsbostadens övre våning.....	4,000	
Vinden å befintlig värmestuga inredes till förvaringslokal..	500	
Badplatsen vid Ravaln förbättras och utbygges med badbryggor m. m.	1,500	
En befintlig stallbyggnad förbättras och inredes med golv och foderrum m. m.	<u>3,000</u>	24,000
<i>Väsby:</i>		
Officersförläggning ordnas i en förutvarande statbyggnad..	3,500	
Uthus med vedbod och avträde repareras	500	
Underofficersförläggning ordnas i förenämnda statbyggnad	2,500	
Stallutrymme ordnas i en befintlig ladugård	<u>4,500</u>	11,000
<i>Husby:</i>		
Befintlig flygelbyggnad repareras och iordningställes för officers- och underofficersförläggningar	6,000	
En äldre stallbyggnad förbättras	<u>4,000</u>	10,000
<i>Granby:</i>		
Officers- och underofficersförläggningar ordnas i ett befintligt boningshus, som förbättras och tillbygges	9,000	
Vinden å befintlig värmestuga inredes till förvaringslokal	500	
Två äldre logar förbättras och inredas till stall	<u>4,500</u>	14,000
<i>Eggeby:</i>		
Officers- och underofficersförläggningarna förbättras.....	2,000	
Ett befintligt stallskjul förbättras och utvidgas.....	<u>1,000</u>	3,000
<i>Kista:</i>		
Officersförläggningen i arrendatorsbostaden repareras och förbättras.....	1,500	
En befintlig flygel repareras och inredes till underofficersförläggning	2,000	
Sjukquarterm ordnas i en befintlig byggnad.....	<u>1,000</u>	4,500

	Kronor	Kronor
<i>Kymlinge:</i>		
Befintlig byggnad repareras och inredes till officers- och underofficersförläggningar	6,000	
Vinden å befintlig värmestuga inredes till förvaringslokal	500	
Foderrum m. m. inredes i det i ladugården anordnade stallet	500	7,000
Summa kostnader för byggnadsarbeten m. m. kronor		148,000

Då kostnaderna för vidtagande av åtgärder för förbättrande av vattentillgången i det föregående beräknats till 120,000 kronor, skulle alltså medelsbehovet för förbättringsarbetena i dess helhet enligt de gjorda beräkningarna uppgå till $(120,000 + 148,000 =) 268,000$ kronor.

På sätt av myndigheterna anförts hava emellertid de framlagda kostnadsberäkningarna gjorts redan under hösten 1936. För mötande av den prisstegring å materiel och arbetslöner, som sedan dess inträffat, lär det bliva nödvändigt att uppräknat den nämnda kostnadssumman med inemot 20 procent eller 52,000 kronor. Det för ändamålet erforderliga beloppet skulle således utgöra $(268,000 + 52,000 =) 320,000$ kronor.

Beträffande de föreslagna arbetena utgår jag ifrån att det skall tillkomma arméförvaltningens fortifikationsstyrelse att inom den för arbetena i dess helhet angivna kostnadsramen vidtaga de mindre jämkningar och ändringar, som framdeles kunna visa sig påkallade.

Av praktiska skäl synes lämpligt, att kostnaderna för de nu föreslagna förbättringsarbetena, i likhet med vad som skedde med avseende å kostnaderna för motsvarande av 1936 års riksdag medgivna arbeten, bestridas vid sidan av riksstaten direkt från den i statskontorets räkenskaper upptagna diversemedelstiteln »Försäljningsmedel för tomter å Ladugårdsgärde», vilken enligt vad statskontoret meddelat därtill lämnar tillgång.

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förevarande förslag eller mot vad departementschefen i samband därmed anför.

Utskottet.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må medgiva, att till bestridande av kostnaderna för vissa arbeten för förbättrande av förläggningsförhållandena å Järvafältet må tagas i anspråk ett belopp av högst 320,000 kronor av medel, inestående å den i statskontorets räkenskaper upptagna diversemedelstiteln »Försäljningsmedel för tomter å Ladugårdsgärde».

Stockholm den 3 maj 1938.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS RÄSTOCK.

Närvarande: Se under utlåtandet nr 121.